Poštnina plačana v gotovini. Izhaja vsak petek. LETO VIII. Št. 39.

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17
Naročnina četrtletno 15 din
za pol leta 30 din
za vse leto 60 din
Posamezne številke 1.50 din
V zamejstvo celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 29. septembra 1939.

Upravništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17
Poštnočekovni račun:
Ljubljana št. 16.176
Rokopisov ne vračamo
Oglasi po tarifu
Tiska Zadružna tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Slovenci in sporazum

I.

Sporazum, sklenjen med predstavnikom hrvaškega naroda in predstavnikom vlade, ni našel med Slovenci, če sodimo zgolj po videzu — tistega mogočnega odmeva, ki bi ga bil po svoji zgodovinski pomembnosti zaslužil, saj se je z njim odločala usoda Slovencev nič manj ko usoda Hrvatov. Zadnji hrvaški kmet se je zavedel daljnosežnosti dogodka, pri nas pa se je edino jeseniška občina povzpela do odločne izjave. Bilo je gotovo nekaj sramu, da se je veliko dejanje izvršilo brez nas in mimo nas. Povrh so zunanji dogodki v precejšnji meri odvračali pozornost od sporazuma. Tudi takih Slovencev je bilo nekaj, ki so se ustrašili obsega samoupravnih pravic, priznanega banovini Hrvaški, in nismo prezrli, da se je takoj začela od neke strani podtalna sovražna kritika sporazuma. Vendar lahko trdimo, da so si ob doseženem sporazumu vsi uvidevni in razsodni Slovenci globoko oddahnili.

Medtem so minili tedni. Časa je bilo dovolj, da smo premislili daljnosežne nasledke sporazuma za nas in državo. Zato nič ne opravičuje dejstva, da je naš tisk tako redkobeseden v obravnavanju tega velikega notranje političnega dogodka, da se večinoma omejuje na ponatiskovanje raznih glasov v hrvaških in srbskih listih in da se nikjer resno ne načenja naše slovensko vprašanje v zvezi s sporazumom. Kako si naj razlagamo molk tistih, ki bi bili poleg tiska v prvi vrsti poklicani, da spregovorijo o stvari, naj si so to posamezniki ali skupine, korporacije in organizacije? Ali je to znak zadrege, ker nimajo svojega stališča, ali je to tisti večni, neumestni obzir na zunanji položaj, ko imamo vendar najlepšo priliko, da pokažemo našemu ljudstvu mogočost lepše prihodnosti v naši državi? Ali je pri vsem tem tudi nekaj politične zavisti in računarstva, ki noče priznati Hrvatom zasluge, da so spravili državni voz v pravi tir? A danes ne gre za propagandno izkoriščanje sporazuma v strankarsko politične namene, ampak za stvarno obravnavanje vprašanj, ki jih je tu sprožil z ozirom na položaj Slovencev v državi.

II.

Tolikokrat in od raznih strani se poudarja potreba po sporazumnem nastopu vseh Slovencev v vprašanjih, ki so življenjskega pomena za nas. Današnji položaj je tak, da nobena, tudi najmočnejša skupina ne more prevzeti sama odgovornosti za usodne odločitve bližnje prihodnosti. Ali kako se naj sporazumemo in najdemo vsi, če ne bomo o stvari razpravljali in predmetna vprašanja razčistili? Nikjer nimamo danes niti osnutka kakega slovenskega notranjega in državno političnega programa. Hrvatje so nam, hvala Bogu, nalogo mnogo olajšali, a s tem, da si osvojimo stališče in zahteve Hrvatov, naše delo še dolgo ni opravljeno. Uredba o banovini Hrvaški je pač ustvarila osnovo, okvir in izhodišče vsem prizadevanjem za končno ureditev države, a pustila je odprtih še sto in sto vprašanj Kje stojimo Slovenci? Ni dovolj, da politiki pri zaprtih vratih modrujejo in delajo svoje sklepe in da pri vladni mizi razpravljajo o prihodnji ureditvi slovenske banovine, slovenske zahteve morajo postati zadeva vsega slovenskega ljudstva, morajo postati sestavni del programa vseh naših političnih strank in skupin, zato je treba o njih razpravljati. Prisiliti moramo vse skupine, da se jasno opredelijo, da brez izmikanja sprejmejo uredbo o banovini Hrvaški kot osnovo za ureditev vse države in posebej še slovenske banovine. Ali naj razni politični pustolovci, ki se bodo prej ali slej pojavili, polaste gesel, ki bi morala postati občenarodna, in jim vzamejo resnost in pomembnost? Nobena naših političnih skupin, ki ne zavzema jasnega, pozitivnega stališča do ureditve države in do zahtev Slovencev kot enakopravnega naroda, ne zasluži, da bi še kdaj kaj štela v slovenskem političnem življenju. Kdor nima danes poguma za veliko odgovornost in za prelom z malostnimi strankarskimi računi, je zrel, da se umakne v politični pokoj. Zgodovinski čas nas ne sme najti majhne in razdrobljene brez jasnih velikih ciljev.

III.

Danes, ko se postavlja vprašanje Evrope, njene kulture in prihodnosti, ko smo priče najusodnejših političnih pretresov in odločitev, je vse malostno politično računarstvo obsojeno na neuspeh. Vsi razsodni Slovenci se zavedajo, da gre danes za celoto našega narodnega in državnega vprašanja. Vsi majhni vidiki morajo odpovedati. Poguma nam je treba, da rešimo enkrat za vselej naše najtežje notranje politično vprašanje. Zadnja prilika se nam nudi. Vse predolgo smo z rešitvijo odlagali in neizmerne moralne vrednote za naše skupno državno življenje so šle v izgubo. Na pol poti ne smemo ostati. Polovičarska rešitev ne bi bila nobena rešitev, pot nazaj pa je nemogoča, vodila bi v razsulo. Kdor ima kaj čuta odgovornosti nasproti narodu in državi, mora danes žrtvovati svoje posebne načrte in majhne koristi za veliko stvar. Nobena izmed današnjih naših strankarskih ideologij ne bo preživela vojnega viharja. Slovenci se moramo brezpogojno najti v nekih osnovnih skupnih pogledih na položaj. Gorje nam, če tega ne zmoremo. Ne bodimo slepi za neke pojave. Na delu so sile, očitne in podtalne, ki bi rade onemogočile dokončno ureditev države v smislu sporazuma. Ne podcenjujmo njihove moči. Vplivni činitelji so med njimi. Kar jih druži, so zelo realni računi in koristi. Tisoče in tisoče privilegiranih položajev je odvisnih od obstoja centralističnega sestava. Ideološki nasprotniki sporazuma pomenijo nasproti tem silam malo. Te sile so pripravljene za ohranitev svojega izjemnega položaja postaviti obstoj države na kocko. Nasproti tem silam velja, da se združi vse, kar pošteno misli in narodno čuti. Nikdar ni bila zgodovinska nujnost tako očitna, da se s Hrvati najdemo na eni črti in da skupno z vsemi uvidevnimi Srbi ustvarimo mogočen blok, ki bo strnjen stal za vsemi prizadevanji, preurediti državo na načelih in osnovah sporazuma.

IV.

Ko se torej lotimo vprašanja našega samoupravnega in državno političnega programa, nam morajo biti neka načela in neki vidiki že skupni in nesporni. Ob stališču do njih naj se pokaže, kdo v tem zgodovinskem času stoji na strani svojega naroda in kdo ne, kdo s sporazumom resno misli in kdo ne.

Slovenskega in državnega vprašanja ni mogoče reševati in rešiti po drugih načelih in na drugih osnovah kot hrvaškega. Kar se prizna Hrvatom, se mora priznati tudi nam. Hrvaška kot corpus separatum v državi je kot stalna ureditev nemogoča stvar. Hrvaško vprašanje bo rešeno šele takrat, ko bo po istih načelih rešeno narodno vprašanje v vsej državi. Tega se Hrvatje sami najbolje zavedajo. Kdor priporoča za Slovenijo načelno drugačno ureditev in zagovarja samoupravo v tesnejših mejah, ta dejansko, bodi zavestno ali nezavestno, sabotira sporazum in prizadevanja, postaviti državo na nove, trdnejše osnove, ta strelja Hrvatom v hrbet in izdaja slovensko stvar. To so trde, a potrebne ugotovitve. Trajna ureditev države in izmirjenje njenih narodov je mogoča samo na osnovi dejansko izvedene enakopravnosti vseh državnih narodov in vseh delov države z vsemi ustavnimi poroštvi. To in nič drugega zahtevajo Hrvati in to zahtevamo tudi mi in vsi, ki jim je prihodnost te države kaj mar.

S temi ugotovitvami smo hoteli postaviti osnovo in trdno izhodišče za razpravo o slovenskem državno in upravno političnem programu. Besedo imajo vsi, ki lahko idejno in stvarno kaj prispevajo k njegovi sestavi.

Izidor Koštrun:

Pred novim koledarjem

(Nadaljevanje.)

Nedelja, 1. 8. 1937. — V »Slovenčevem« uvodniku »Skrajnosti utrujajo« pravi »drin« med drugim: »Toda, bodimo pravični! Tudi nad skrajno demokracijo ne najdejo ljudje več polnega zadovoljstva.« V sestavku »Kako gledajo zunaj na naše notranje politične probleme« navaja »Frankfurter Zeitung«, ki omenja spravljivost dr. Stojadinovića, njegov napor, da s konkordatom reši hrvaško vprašanje, in sklepa takole: »Jugoslovanska ideja se more rešiti samo, če se odločno spremenijo politične metode. Steber skupne jugoslovanske države more biti le narodna individualnost Srbov, Hrvatov in Slovencev. In k temu stremi dr. Stojadinović.« Veliko besed podeljuje ta »Slovenec« tudi sestavku »Sodba o prihovski žaloigri« z vmesnim naslovom »Zavesa je padla«. Ta sestavek zaključuje cvetober iz tistega, kar so povedali raznoteri zagovorniki obdolžencev. Zagovorniki so se namreč kosali med seboj, kdo bo bolj pravilno povedal, ali so obdolženi starčki ali mladci, krepki udriharji ali slabotni in seveda tudi slabo plačani družinski očetje.

Torek, 3. 8. 1937. — Med domačimi odmevi navaja »Slovenec« kaj pravi »Hrvatski dnevnik« o »jugofašistih«. Med njimi omenja »Slovenec« Živkovića, Uzunovića in Jevtića. Nastaja pa vprašanje: Kateri politični gospod iz Slovenije je sedel v letih 1928. do 1938. v vladi skupaj z Živkovićem ali Uzunovićem najdalje časa? — Malo nižje dregne »Slovenec« v tako imenovane »komoraše« in trdi, da je dr. Topalović celih deset let vlekel mesečno plačo 10.000 din. — Važen prispevek je tudi ponatisk pisma Milana Mravljeta — koliko je vendar teh Milanov! —, s katerim je šaril Mravlje okrog Jevtićevih volitev, pa tudi okrog gospodov županov, da bi jih prepričal, kako vroč pripadnik konkordata je. Sklep pisma se glasi: Prav lepo vas pozdravlja in se priporoča: M. M. l. r. — »Jutro« se spusti istega dne izjemoma na notranje politične razmere in pravi, da vabi okrožnica ZZD svoje pripadnike, da se na Franceta Prežlja in Rudija Smersuja lahko obračajo v dopoldanskih urah — po telefonu Okrožnega urada. Navaja dalje, kaj pravi »Slovenski dom«. Namreč: »Te šole mi ne bomo nikoli dobili v Ljubljano (gre za visoko šolo za telesno vzgojo) iz preprostega razloga, ker je Ljubljana v Sloveniji, Belgrad pa v Srbiji. Kdo je pri tem na vladi, ali kdo je trenutno telesno vzgojni minister, je popolnoma vseeno; ministri se menjajo, vlade padajo, čaršija pa je in ostane velesrbska in nerazrušljiva.« — »Samouprava« se hudo razburja nad okolnostjo, da štejejo dubrovniški Hrvati dr. Mačkov rojstni dan za svoj državni praznik.

Sreda, 4. 8. 1937. — Iz »Slovenca« je deloma posneti — vse ni čitljivo — mišljenje lista »Prager Presse« o politiki vlade dr Stojadinovića z ozirom na sprejem konkordata v »narodni skupštini«. List pravi: »Vlada šteje, da je konkordat prvi korak k rešitvi hrvaškega vprašanja.« — V »Jutru«, na drugi strani in med političnimi vestmi iz vsega sveta in doma, objavlja »Slovenčev« otroški kotičkar Mirko Kunčič »Radio-pravljico o rdeči mareli«. V zvezi s tem omenja »Jutro«, ki je na svojega sodelavca nekoliko jezno, nagovor ministra pošte in brzojava ob odprtju povečane

belgrajske postaje, ki je dejal: »Bučni glasovi plemenskega partikularizma in šovinizma niso v času radia nič drugega, kot njihova zadnja labudja pesem. Nobena politika ne bo mogla zavreti absolutni imperativ narodnega in državnega zedinjenja (v letih 1931—1935: uedinjenja).« — V beležkah piše »Jutro« o preiskavi v tajništvu JNS (češ, da je bila ta preiskava podobna tisti z dne 2. 5. 1935, ki jo je naročil Jevtić), o odmevih dr. Gosarjevega sestavka v »Delavski pravici« (češ, da je z dr. Gosarjem in profesorjem Kocbekom s španskimi komunisti simpatizirajoča španska fronta v Ljubljani po mnenju Franceta Žebota prav toliko pridobila, kolikor je Franc Žebot izgubil, namreč nič); da »Domoljub« že deli mandate in obeta katoliškim Slovencem 22 do 25 mandatov brez pojasnila ali v tajnih ali glasnih volitvah.

Četrtek, 5. 8. 1937. — »Slovenčev« uvodnik »Vesela obletnica v Grčiji« omenja pohvalno uspehe Metaxasove vlade. Med »Glasovi o konkordatu« pa omenja pod »Patentiranimi rodoljubi« podčrtano mišljenje JRZ-glasila »Naše slovo« v Subotici, da je »dr. Stojadinović ponovno izjavil, da hoče sporazum s Hrvati in mi kot njegovi pripadniki ga tudi hočemo.« Iz izjave sledi, da je hrvaško vprašanje tako rekoč že rešeno, kajti dr. Stojadinović je izjavil, da ga hoče. — »Jutro« ugotavlja, da se piše minister pošte in brzojava, ki je govoril ob odprtju povečane belgrajski radijske postaje, da mora biti radio v službi jugoslovenstva, dr. Branko Kaludjerčić, v beležkah pa piše, da je bila SLS leta 1918. (po padcu Avstrije seveda) za republiko, da se »Samouprava« prepira z bivšim ministrom Komnenovićem zaradi konkordata in da ima hudo piko na »ilegalno literaturo«, kar je treba pripisovati okolnosti, da se nahaja med uredniki »Samouprave« tudi senator France Smodej.

Ob delitvi Poljske

Poljska je dejansko danes od Rusov in Nemcev zasedena. A hkratu tudi razdeljena. Petič že, pravijo zgodovinarji. In politiki pa časnikarji ugibajo o tem in onem.

Dobro bo, če pri tem ne prezremo nekaj dejstev, ki so se pokazala, in nekaj učinkov, ki utegnejo še priti iz te zasedbe. Že zato, ker so bili po večini omenjeni bolj mimogrede, ali celo sploh ne, četudi izhajajo neizogibno iz miselnega in družbenega ustroja obeh deležnikov.

Najprej je nad vse važno dejstvo, da ni dobila Nemčija pri delitvi niti tretjine poljskega ozemlja, četudi je nosila skoraj vso vojno težo in četudi je dejansko njena vojska vrgla Poljsko ob tla. Dobila ni niti vzhodnih žitnih pokrajin niti petrolejskih vrelcev, čeprav so že nekaj dni prej nemški listi z obema pridobitvama zanesljivo računali. Nemčija je dalje z rusko zasedbo vzhodne Galicije odrezana od romunskih petrolejskih polj in od romunskega žita.

Pa tudi sicer je opazovanje novega zemljevida nad vse poučno. Nemčija je s to delitvijo postala mejač Rusije. Toda ne samo na zasedeni, razdeljeni Poljski, ampak tudi v širokem pasu nemške Vzhodne Pruske.

Rusija pa ni postala z zasedbo vzhodne Poljske samo nemški mejač, ampak tudi madžarski.

Karpati, ki ločijo danes Rusijo od Madžarske, niso tudi narodna meja. Podkarpatska Rusija, ki so jo zasedli Madžari ob polomu Češko-Slovaške, ki se torej šele dobrega pol leta »veseli« madžarske vlade, se je za časa pripadnosti k češko-slovaški republiki vendar navadila precejšnjih državljanskih pravic in svoboščin. Teh danes nima več. Pa tudi sicer je madžarska strahovlada Podkarpatske Ruse morala odbijati: strah še nikoli ni pridobival src. K temu prihaja še revščina, v kateri živita podkarpatski kmet in delavec. Najbrž bosta zato napeto poslušala vsak glas in vsako obljubo z onstran Karpatov.

Same stvari, ki delajo že danes, ki bodo delale še bolj v prihodnje Madžarom nemajhne skrbi.

Rusija je nadalje raztegnila svoje meje tik do Slovaške. In to utegne postati še bolj politično važno.

Rusija sicer zazdaj prav na slovaški severni meji ni dosegla ukrajinskih narodnih mej. Kajti ravno na poljsko-slovaški državni meji segajo Ukrajinci v dolgem, ozkem pasu najdlje na zahod. Vendar pa je tudi že dosežena razmejitvena črta Slovaški dovolj blizu, da se ruski vpliv uveljavi.

Temu vplivu pa se bo mogla Slovaška le slabo zoperstavljati. Ne samo zaradi svoje politične nezrelosti — tudi njen socialni ustroj je vse prej, kakor močan in odporen. K temu prihaja še njen celostni državni sestav. Brž ko je postala Slovaška neodvisnost od Češke si je namreč dala avtoritarni sestav, s katerim so se njeni sedanji voditelji že prej spogledovali. In izmed slabih si je izbrala najslabšega za zgled in vzor: avstrijskega Dollfussovega. Prav ta izbira oznamenjuje bolj ko vse drugo njeno politično nezrelost.

Takoj ob nastopu Dollfussove diktature smo mi napovedali, da bo samo pripravila pot Hitlerjevemu narodnemu socializmu. Za to napoved ni bilo treba nobene politične daljnovidnosti. Doma je Dollfuss z nasilnostjo, neodkritosrčnostjo in nedoslednostjo odbil od sebe vse razen nekaj habsburških podrepnikov. Navzven pa je državo oslabil, ker ji je spodmaknil njene demokratične podstave in ker je zato Avstrija nasproti Nemčiji izgubila svoj bitni smisel. Še več, Dollfuss je s svojo diktaturo fašistični Nemčiji naravnost utrl pot k zasedbi. Samo kot demokratična država, ki bi bila spoštovala zlasti tudi pravice svojih narodnih manjšin, bi bila mogla Avstrija obstati. Ko je zavila na pota avtoritarizma, je bilo očitno, da bo podlegla nasproti doslednejšemu, odkritosrčnejšemu, pa tudi močnejšemu avtoritarizmu Nemčije.

Vsaka avtoritarna vladavina je pač najboljša priprava za drugo avtoritarno vladavino, ki je doslednejša, radikalnejša, bolj brezobzirna. Ljudske množice mislijo zmeraj preprosto in naravnost. Za ideologične tenkosti, s katerimi skušajo obdajati diktatorji svoje vladavine navzven, nimajo čuta in smisla in ga tudi ne morejo imeti, ker tako po navadi ni dosti za njimi. Tako je tudi Tiso s svojo protidemokratično gonjo pripravil tla za boljševiško propagando. Z načeli ljudskih pravic se ne more braniti tisti, ki jih je doma zatajil. Izdana demokracija se zmeraj maščuje. V avtoritarizmu in diktaturi vzgojeno ljudstvo tudi ne loči in niti nima priložnosti, da bi ločilo eno diktaturo od druge, sprejema pač diktatorje, kakor prihajajo. Kajti da bi jih ločilo po načelih, je treba kritičnosti. Za to mu pa lastna diktatura ni dala priložnosti, da bi si jo bilo izoblikovalo in spopolnjevalo v svobodni besedi in obravnavi.

Slovaška je torej vse drugo kakor v močnem položaju. In čez njo bo segala ruska propaganda na Češko.

Čehi danes gotovo ne spadajo med najzadovoljnejše narode na svetu. Nezadovoljni narodi in ljudje pa imajo za vsako propagando kaj oster posluh.

Pa tudi razvoj prave narodne Poljske utegne še iznenaditi.

V sedanji vojni je nad vse važno to, da ne iščejo niti Francozi niti Angleži vojne z Rusi in da je ta nevtralnost, kakor poroča švicarski dnevnik »Basler Nachrichten«, celo naravnost dogovorjena s Poljaki. Prav ta časnik poroča tudi, da poudarjajo danes že Poljaki sami, da bodo pač dobili nazaj pokrajine, ki so jih zasedli Nemci, da pa ne računajo več na ukrajinske in beloruske dežele, ki si jih je vzela Rusija.

Toda razen ukrajinskih in beloruskih pokrajin so zasedli Rusi tudi dobršen del poljskega narodnega ozemlja, ki šteje kakih pet milijonov prebivalcev. Ruska država pa, ali kakor se sama imenuje, Zveza socialističnih sovjetskih republik, je zasnovana na narodni podstavi. Gotovo bodo torej Rusi skušali ustanoviti tudi poljsko sovjetsko republiko. Pri tem bodo gledali, da si pridobe v prvi vrsti kmeta in delavca, razen tega pa še morebiti judovsko izobraženstvo. Zaradi poljske politike jim zlasti pri kmetih to ne pojde težko. Ni bilo stanu, ki bi bil od poljske šlahte bolj preziran, da, naravnost zaničevan, kakor lastni kmet. Saj se je poljski upor leta 1863. v precejšnji meri izjalovil ravno zaradi tega, ker so se poljski kmetje bali, da bi zgubili pravice kmečke osvoboditve, ki se je izvršila prav tisto leto, in ker so zaradi tega potegnili z Rusi. Sicer pa kaže dejstvo, da je moral živeti voditelj poljskih kmetov Witos do letos v pregnanstvu, da tudi povojna Poljska ni znala rešiti kmečkega vprašanje, to se pravi vprašanja velike večine poljskega naroda.

Rusi si bodo skušali pridobiti poljskega kmeta na isti način, ki ga že z uspehom izvajajo v zasedenih ukrajinskih in beloruskih deželah, dali mu bodo zemljo poljskega veleposestnika, dali mu tudi vso politično oblast, kolikor se pri sovjetskem sestavu seveda sploh more govoriti o taki oblasti. Verjetno je, da tak kmet ne bo preveč navdušen za to, da bi se poljski veleposestniki kedaj vrnili in mu zemljo spet vzeli.

Ta stvarna propaganda bo pa seveda spet segala tudi v tiste poljske pokrajine, ki so jih zasedli Nemci.

A izza vsega tega se kažejo obrisi novih sporov . . .

Gotovo je samo eno, da se sedanja vojna ne bo končala po stari šabloni: zmagovalec, premagani, zasedba in odškodnina. Že zadnjo svetovno vojno je imenoval Masaryk svetovno revolucijo. A zdi se nam, da bo revolucionarni značaj sedanje vojne, zlasti h koncu, še vse bolj stopil v ospredje.

Slabi izgledi za bodoči razvoj Trsta

Večna borba med Jadranskim in Severnim morjem. — Veliki napori za tržaško industrijo.

Trst, avgusta 1939. — O Trstu in njegovi usodi se od časa do časa pozanima bolj ali manj skoraj vse evropsko časopisje. Posebno živo so se stavljale prognoze o njegovi usodi po Anschlussu in po razpadu samostojne Čehoslovaške. Te prognoze niso bile nič kaj optimistične, da, nekateri svetovni listi so naravnost napovedovali njegov propad. Med vsemi usoda Trsta pač najbolj zanima nas same, zato je povsem naravno, da skoraj v vsaki številki »Istre« srečujemo članke o problemih Trsta. O vseh teh problemih se je že mnogo razpravljalo, vendar je vsak članek o njem še vedno zanimiv in nov, ker prinaša v to aktualno snov še vedno kak nov moment in svojo posebno osvetlitev.

Brez dvoma je Trst z razpadom stare Avstrije ogromno izgubil na svojem pomenu, ker je izgubil ozadje nujno potrebno pristanu, ki hoče veljati za pristanišče prvega razreda. Italijanska vlada se je zelo trudila, da njegov položaj popravi in se ji je to v neki meri posrečilo. Pred Anschlussom je Trst kljub vsemu še vedno živel, ker je Italiji z njenim velikim političnim vplivom v avstrijski republiki uspelo, da je skoraj ves avstrijski izvoz usmerjala na Trst, zaradi ugodnih tranzitnih tarif, ki jih je odobrila Avstrija pa tudi izvoz iz Nemčije in Češkoslovaške. K trgovinski živahnosti so v veliki meri prispevale močne tržaške trgovske hiše, večinoma židovskega porekla, ki so bile v ozki zvezi z dunajskimi trgovinskimi krogi. Zaradi tega je Trst tedaj še vedno užival koristi trgovskega pristanišča. Z Anschlussom so vse ugodnosti odpadle in pričakovati je bilo poloma. Sicer je bil tedaj glede na ozko politično zvezo med Nemčijo in Italijo sklenjen sporazum glede avstrijske izvozne tarife, ki je bila za 10 odstotkov nižja od onih za izvoz skozi nemške luke, vendar je bil ta efekt takoj zmanjšan z drugo odredbo Nemčije o severnim nemškim pristaniščem, ki je tarife izenačila, ker je Nemčija pač hotela zaščititi koristi svojih pristanišč. S priključitvijo Avstrije je bila Nemčiji omogočena uresničitev velikanskega načrta, ki ga je že dolgo snovala, da severna pristanišča po rekah in kanalih zveže z Donavo in po njej s Črnim in vzhodnim Sredozemskim morjem ter se na ta način v veliki meri skrajša trgovska pot na Vzhod. Ta načrt bi imel eventualno tudi svoj velik strategični pomen, ker bi se tako Nemčija lahko izognila angleškemu nadzorstvu. V tem načrtu igra bivša Avstrija vlogo tranzitnega centra. Za vsak primer — če bi bila pot skozi Dardanele zaprta — pa je nemško gospodarstvo to pot na vzhod razdelilo v dva kraka: po Donavi proti Braili in po železnici na Trst, iz česar sledi, da bi Trst igral le podrejeno vlogo kot tranzitno pristanišče. V tem primeru pa pride Trst ob svoj dosedanji kombinirani tarifi za železniško-vodni promet proti trgovski pomen in ob svoje koristi, kar se dejansko danes že dogaja.

Najboljši dokaz za zgoraj navedeno je naslednje dejstvo: po statistiki je imel Trst leta 1938. 3,3 milijonov ton prometa, kar je le za malost niže od prometa v letu 1913., ko je bil v svojem največjem razmahu. In vendar, tako ogromna razlika! Danes je videti Trst mrtev v primeri z nekdanjimi časi. Židovski trgovinski krogi, ki so imeli v rokah skoraj ves promet in po njih vse mesto, so izgnani, in je prišel v povsem druge roke in upravo, od katere sam Trst nima skoro nikake koristi, saj je statistično dokazano, da je od celokupnega prometa komaj 40 odstotkov dalo nekaj zaslužka tržaškim trgovskim hišam, od čisto tranzitne trgovine pa je odpadlo komaj 10 odstotkov na tržaške trgovce.

Z novim sporazumom med Italijo in Nemčijo, pri katerem so igrale veliko iniciativno vlogo paroplovne družbe iz Hamburga in ostalih severnih nemških pristanišč, pa se kaže še slabša perspektiva glede usode Trsta. Nemčija se je s tem sporazumom o svobodni ceni res da obvezala, da bo usmerjala preko Trsta najmanj 1,5 milijona ton prometa na leto, to je komaj 40 odstotkov celokupnega prometa v tržaškem pristanišču leta 1938., odnosno komaj štiri sedmine nemškega prometa napram letu 1939., toda s to cono bo Trst le izgubil, ker bo trgovske posle opravljala pač Nemčija sama in bodo od tega tržaški trgovski krogi popolnoma izključeni.

Priznati moramo, da je Italija storila ogromne napore za povzdigo in poživitev tržaškega pristanišča, saj je v ta namen do pred kratkim investirala ogromno vsoto nad 200 milijonov lir, vendar se zdi, da je že pred časom spoznala, da so vsi napori zaman. Iz tega razloga je najbrže tudi sledila znana selitev sedežev paroplovnih družb v pristanišča zahodnega obrežja. Kot v nekako kompenzacijo pa skuša Italija iz Trsta sedaj ustvariti z velikimi žrtvami močno industrijsko središče na svoji vzhodni meji. To ji konvenira zlasti zato, ker v njegovi neposredni bližini ležijo edina italijanska premogovna ležišča in je tudi s politično akcijo vsaj za nekaj časa zavarovan hrbet Trstu.

Trst služi v najlepši zgled, da trgovski in politični interesi ne gredo vedno po isti poti, temveč se razvijajo čisto samostojno, da tudi najožja politična zveza ne more izključiti brezobzirne trgovske konkurence in boja, ki se že od nekdaj razvija med Trstom in severnimi pristanišči. V tej skriti, a ostri borbi je Trst — kot vse kaže — popolnoma podlegel.

Iz »Istre«.

Opazovalec

Še o jugoslovenščini

Vsak slovanski jezik ima več ali manj besed, ki jih drugi nimajo. Vsak slovanski narod je pa tudi več ali manj besed izgubil, ki jih drugi še imajo. Ta pojav opažamo tudi pri romanskih in germanskih jezikih.

Naša slovenščina ima precej glagolov, samostalnikov, pridevnikov, prislovov, ki jih srbohrvaščini (štokavščini zlasti) manjka in ki so torej Srbu in Hrvatu neumljivi, če mu je slovenščina popolnoma nova in neznana.

Ker se pa pišejo in tiskajo slovenske knjige in časopisi za **nas** (vsaj v prvi vrsti), je nespametno in smešno, če take besede, ki jih srbohrvaščina nima, namenoma nadomeščamo s srbskimi (štokavskimi), kakor delajo mnogi jugoslovenarji, češ pišimo tako, da nas bodo štokavci laže razumeli.

Naj navedem nekaj primerov. Namesto obupati, zaupati, kaditi, povabiti, pomeniti, obžalovati, vedeti pišejo taki jugoslovenarji zdvojiti, poveriti, pušiti, pozvati, značiti in znati.

Beseda dežela, ječa, sadje, srajca, starši... niso takim zaslepljencem pogodu — zato pišejo (iz »usmiljenja«) zemlja, zatvor, ovočje, košulja, roditelji... Brakolomstvo je kajpa boljše kot prešestvo. Srbi ne bi razumeli izrazov: sploh, ampak, vendar, toda, zastonj — piši torej lepo: vobče, nego, ipak, a, badava... Pridevniki previden, neumen, zvest, gorak, nevaren so štokavcem nerazumljivi; naj torej pisatelji v dravski banovini pišejo: oprezen, glup (budalast), veren, topel, opasen itd. — Ne smemo pisati in govoriti: okraj, obrekovati, tlaka, razpis, časnik, odvetnik — namesto teh besed veljajo le srez, klevetati, kuluk, natečaj, novine, advokat... In če bomo z največjo vnemo izvajali to obzirno načelo, ali menite, da bodo na oni strani opustili svoje turške cvetke: kuluk, sudžuk, fišek, kundak, dubre, duvan, dušmanin, čeban in nekaj stotin podobnih? Nikdar in nikoli — zakaj »quod decet bovi, non licet bovi«.

ABC

Jugosloveni in slovenske matere

»Slovenski Narod«, glasilo v Sloveniji rojenih jugoslovenov, je priobčil v soboto 23. septembra tega leta v stolpcu »Politični obzorniki« sestavek z naslovom »Se Slovenka **ne sramuješ**, ko to poljsko mater čuješ?!«, ki posnema dogodek, kakor ga je opisal v bolgarskem časopisu »Miru« dr. G. Dimitrov. Dimitrov je na poti iz Varšave v Bolgarijo v vlaku srečal mlado Poljakinjo, ženo poljskega častnika, ko je bežala z dvema otrokoma iz Poljske. Ta poljska mati — tako posnema »Slovenski Narod« — je pripovedovala, da je njen mož na bojišču, ne da bi vedela kje, in tudi on ne ve, kje je ona, da pa ima namen dobiti kje v kakšni vasi učiteljsko službo, da bo vzgojila svoja otroka, prepričana, da se z možem ne bo videla nikoli več. Kajti če bi mož tudi ne padel na bojišču, ne bo on nje ne ona njega več mogla najti. Je ob vse premoženje, v žepu pa ima še 80 zlotov. Dr. Dimitrov popisuje, da je bil obraz te poljske matere brez vsake gube, njen glas je bil pa miren, brez solz v očeh. Občudoval je junaštvo te žene, ki je dejala, da veruje v zmago Poljske in ve, da Poljska ne bo propadla. Bo mogoče poteptana, nikoli pa ne bo premagana. V tej veri je ne morejo omajati tudi ne sovražnikove bombe. Dr. Dimitrov pravi, da je takih žen sedaj na Poljskem na milijone, ki vse trdno verujejo, da Poljska »nie zagine.«

Jugoslovenski »Slovenski Narod« pa je pristavil temu lepemu poročilu Bolgara dr. Dimitrova svojo opombo, kakor tudi zgoraj navedeni naslov »Se Slovenka **ne sramuješ**, ko to poljsko mater čuješ?!« zato, da je lopnil po slovenskih materah in ženah ter pristavlja te-le besede: »Ali bodo Slovenke postale take, kakršne so Poljakinje pa Srbkinje? Koliko je Slovenk, ki bi imele tako neomajno vero v bodočnost svoje domovine Jugoslavije, kakor ona bedna žena poljskega kapitana iz Katovic?!«

Že naslov, ki ga je dal jugoslovenski časnik, ki nosi po nerodnem slovensko ime, je žaljiv za slovenske matere in žene. Zakaj naj bi se slovenske matere in žene **sramovale** in pred kom naj bi se **sramovale.** Ali so slovenske matere in žene zakrivile kaj nad svojo slovensko domovino, ali so jo kedaj izdale ali jo zasramovale? Zasramovali pa so slovenstvo in slovensko domovino tisti, **ki so slovenstvo teptali in ga hoteli sploh izbrisati iz obličja zemlje!! Taki ljudje naj se sramujejo pred poljsko junaško materjo,** ki jo je opisal Bolgar dr. Dimitrov. Tudi slovenske matere so bile, ki so pred dobrima dvema desetletjema bežale iz svojih domov ob Soči same z otroki po svetu, ne vedoč kam in ne vedoč, kje so njihovi možje, ki so padali v svetovni vojni na ruskih poljanah, na italijanskem in srbskem bojišču in celo pred Verdunom in to celo za tuje koristi, kar je še brez primera hujše, kot če bi za svoje lastne. **Slovenske** matere in žene, to so tiste, ki so bile in so zvezane s slovensko zemljo, s slovenskimi domovi, s slovensko govorico in s slovenskim izročilom in z ničimer drugim, so vedno čutile po slovensko, so branile in hranile slovensko zemljo s svojim delom in trpljenjem in tega junaštva se jim ni treba sramovati pred nikomer!

Namesto Zveze narodov državno zvezo

V angleškem obzorniku »Spectator« zahteva angleški državnik Harald Nicolson, da začne Anglija že danes misliti na ustanovitev nekakšne svetovne državne zveze in da naj tako zvezo postavi za cilj sedanje vojne. V tej zvezi bodo morale vse države žrtvovati poleg moči in imovine tudi nekaj svoje suverenosti. Kajti če se taka zveza ne ustanovi, bomo imeli čez 30 let novo vojno.

Nicolson je znan kot spreten diplomat in oster opazovalec. V tem pogledu so zanimivi njegovi spominski spisi. Doživel je zadnjo vojno in njen konec, zasledoval je zelo aktivno sklepanje miru in njegove nasledke. Doživel je Zvezo narodov in videl, kako je padala od leta do leta bolj v brezmočje. Že to nam daje poroštvo, da njegov predlog ni bežen domislek, da je marveč osnovan v stvarnem gledanju in presojanju nvodobnega političnega dogajanja.

In v resnici tudi je tako, da je taka državna zveza edini izhod iz stalnih manj ali bolj krvavih sporov med narodi. Tista neodvisnost, suverenost, na katero tako rade trkajo nekatere države, in manjša ko je, rajši jo poudarja, tista neodvisnost je danes pač prav hudo sporna stvar, in gotovo je, da je tem bolj sporna, čim manjša je taka »suverena« država. To se je pokazalo že v prejšnjih časih dovoljkrat in dovolj nazorno. Danes pa, ko zginjajo majhne države kar skoraj čez noč in ko se nekatere rešijo samo tako, da sklenejo nekakšno »zvezo«, ki naj prikriva dejansko zgubo neodvisnosti, je problematičnost državne suverenosti za — lahko se reče — večino držav tako očitna, da že več — problematična ni. Saj so se celo res velike sile, kakor Francija in Velika Britanija, vsaj za čas sedanje vojne, podredile skupnemu vojnemu svetu in s tem, četudi le za določeno dobo, odpovedale svoji suverenosti v korist skupni vrhovni napravi. Zdi se nam tudi, če katera država na svetu, tedaj je ravno Velika Britanija najbolj poklicana, da ustanovi tako državno zvezo. Ne mislimo samo zaradi tega, ker je Velika Britanija osnovala največji imperij, kar jih je kedaj bilo — četudi že zgolj to dejstvo gotovo v veliki meri šteje. Vse bolj važno pa je, da je bil ta imperij ustanovljen z razmeroma majhnim prelivanjem krvi. V Nemčiji je samo za časa tridesetletne vojne poginilo več ljudi, kakor v vseh angleških osvojevalnih vojnah. Anglež je po večini pač prišel vsekam najprej kot trgovec in potem šele kot vojščak. In ne toliko z oboroženo silo, kolikor s strpno upravo drži skupaj svoje velikansko vladarstvo. Velika Britanija je že danes v glavnem nekakšna državna zveza, njeni dominioni so od matice Anglije dejansko popolnoma neodvisni, navzven, oblikovno, jih druži le kraljeva oseba. Toda močnejša kakor ta oblikovna povezanost je zavest skupne omike, skupnih gospodarskih koristi in pa prepričanje, da morejo samo v velikobritanski zvezi ohraniti svojo svobodo. A ta zavest, to prepričanje je tako močno, da je **dejansko** Velika Britanija navzven zmeraj ena enotna sila. V svetovni vojni so ji napovedali Nemci razpad, zlasti avstrijski Nemci so bili taki glasni preroki. Razpadlo pa je po vojni marsikaj, toda Velika Britanija ni razpadla. In v sedanji vojni se stvar ponavlja. Komaj je bila matična država nekaj dni v vojni, že so napovedali vojno Nemčiji vsi njeni dominioni. Kajti dobro vedo, da bi bilo njihne suverenosti kmalu kraj, če bi bila Velika Britanija kedaj premagana in če bi postali od nje popolnoma »neodvisni«. In gotovo si že danes marsikateri »neodvisen« narod želi, da bi bil tako »odvisen«, kakor so angleški dominioni.

Gotovo je torej, da bodo Nicolsonovo zamisel pozdravili vsi narodi, zlasti vsi mali narodi, ki svojo dokaj problematično suverenost tako samo vzdržujejo z velikanskimi žrtvami za obrambo in med neprenehljivim ponižujočim vedenjem velikih do njih.

In še to se nam zdi, da ne bo treba posebnih državnopravnih konstrukcij v ta namen. Dominionski statut Velike Britanije, primerno prirejen in prilagoden, bo dobra in stalna, v državnem življenju že dovoljkrat preskušena podstava. Vse drugo bo dalo sožitje v strpnosti, omiki in človečnosti.

Japonska in Kitajska

N. Vakar, dopisnik »Poslednjih novosti«, glasila ruskih demokratičnih emigrantov, ki izhaja v Parizu, poroča v daljšem sestavku o položaju Japoncev na Kitajskem. Japonski napad na Kitajsko zoper vse sklenjene pogodbe in zlasti zoper načela mednarodnega prava in Društva narodov je prav za prav sprožil kamen, da se je začel valiti navzdol in da se je bati, da nastane cel plaz. Zato navajamo nekaj dejstev, ki utegnejo vsakega zanimati in ki jih je posnel dopisnik deloma tudi po nekem poročilu ameriškega dnevnika »New York Times«:

Japonska je gospodarsko poražena. Prvo vojno leto jo je veljalo 7,400 milijonov jenov, a leta 1939. so izdatki dosegli 10 milijard (letni preračun do vojne

---

Ivan Hrovat:

Ob „Kočevskem zborniku"

(Nadaljevanje.)

Iz tega bi lahko sklepali na to, kako je s tistimi »gaji in nenaseljenimi gozdovi« (nemora seu silvae incultae), ki jih omenja oglejski patriarh ob ustanovitvi petih župnih vikariatov v kočevskem gospostvu. To je namreč edini dokument, iz katerega Kočevarji danes hočejo sklepati, da so prišli v popolnoma nekulturno divjino. Vidimo pa, da sta od petih vikariatov samo dva bila na današnjem kočevskem ozemlju, namreč Kočevje in Gotenica. Za dva, Kostel in Poljane je gotovo, da sta obstajala že približno sto let prej. Verjetno je isto za Osilnico, ki je pač svoje prebivalstvo dobila kmalu po Kostelu ali morda celo pred njim. Lega ob isti prometni črti ob Kolpi sama to dokazuje. Če torej izraz »nenaseljeni gozdovi« velja za kakega od teh vikariatov, more veljati samo za Kočevje in Gotenico. Zadnjo lahko zazdaj pustimo na strani. Za močvirno ozemlje ob Rinži pa je gotovo, da je res ob tem času dobilo večidel svojega prebivalstva, ki se je naselilo po napol močvirnih tleh, oziroma po malih vzpetinah med njimi. Ko je Ortenburžan prosil za nove župne vikariate, je pač poudarjal tiste razloge, ki so bili najbolj tehtni, da si je pridobil na svojem ozemlju novih cerkvenih središč, ki so že s tem postala nova naselniška središča. Tako je navedel tudi argument, da je obselil še nenaseljene pokrajine, čeprav je argument držal, pa še tu relativno samo, zgolj za središčno »kočevsko« pokrajino.

Zelo samovoljna se mi zdijo ocenjevanja, tudi Simoničeva, o prvotnosti in narodnosti posameznih naselij. Simonič jih loči v prvotno slovenska, prvotno mešana in prvotno nemška; prvotno slovenska pa spet v ona, ustanovljena pred nemško kolonizacijo ter ona po nemški kolonizaciji ali vzporedno z njo. Vse to pa zgolj na podlagi urbarskih priimkov, zaradi katerih tudi pripominja, da so nekatera naselja z zgolj nemškim ali zgolj slovenskim imenom bila ustanovljena od obeh narodnosti, češ da se to vidi iz urbarskih priimkov. (Glej zbornik str. 50!) Toda ali so res priimki iz leta 1574. odločilni za to, kdo je vsaj 200 let prej naselje ustanovil in kdo je v njem živel? Zdi se, da ime vasi lahko pove več kot zgolj to, katera od njegovih ustanavljajočih narodnih plasti je bila podjetnejša ali močnejša, kot trdi Simonič. Saj bi bili sicer Slovenci po tem kriteriju ustanovili na Kočevskem samo tri vasi, drugod pa bi bili oni samo podjetnejša oblast. In ta podjetnejša plast naj bi bili Slovenci celo tam, kjer so po urbarskih priimkih iz leta 1574. imeli komaj 1—25% prebivalstva ali pa kjer sploh niso bili zastopani, kot je to primer za skoraj vse vasi kočevske Suhe krajine in črnomeljske doline! In vendar je prav v teh dveh pokrajinah večina naselbinskih imen slovenskih.

Zato bi sodil o krajevnih imenih tole: 1. naselja, obstoječa vsaj do l. 1400.—1450., ki imajo samo slovensko ime, so bila ustanovljena samo od Slovencev in sicer skoraj gotovo pred nemško kolonizacijo; 2. naselja s samo slovenskim imenom, ustanovljena po 1450. letu, so ustanovljena na ledinah, ki so jim že Slovenci dali imena, večinoma že od mešanega, kočevarsko govorečega prebivalstva; 3. naselbine z dvojnim, slovenskim in nemškim imenom se morajo ocenjevati z ozirom na prometne zveze, poreklo prebivalstva (tu šele deloma šteje urbar) in še druge okoliščine; 4. naselbine z zgolj nemškim imenom (tudi če je uradno prestavljeno) so ustanovljene od nemškega ali že ponemčenega prebivalstva. Seveda so to zgolj splošna vodila, ki bi najbrž imela tudi izjeme. Zlasti ne veljajo ta pravila najbrž za vasi na planoti Roga in za Dragorsko dolino.

Nekako iz teh vidikov se ozrimo na razne kočevske pokrajine in njih zgodovinsko obselitev.

Za osrednjo kočevsko pokrajino se zdi, da je bila približno tale slika ob začetku 14. stoletja: Stala je cerkev v današnji Stari cerkvi z nekaj hišami, nekoliko stran od nje nekaj hiš »konec vasi«, današnji »Konec« ali v kočevski slovenščini »Konca vas«. Morda je bila samo ena ali dve hiši. Današnje uradno Gorenje, ljudsko menda Gorenja vas, je bilo najbrž s tem ljudskim imenom že tedaj obseljeno, seveda v približno enaki velikosti kot Konec. V smer proti Ložinam, kar je bilo skupno ime za današnjo pokrajino vseh treh Ložin, so bile raztresene posamezne hiše, enako kot v smer Brega, Mlake in Mahovnika.

(Dalje prihodnjič.)

je znašal 2 in četrt milijarde). Po ameriških računih so znašali stroški za vojno v dveh letih nad 20 milijard jenov. Zasedba obrtnih kitajskih središč ne more nadomestiti stroškov.

.....

Koliko let bo moralo prebivalstvo otokov vzdrževati finančni in gospodarski napor, dokler ne postane osvojitev Kitajske dejstvo in se začne splačevati? Otoki morajo že živeti z »nadomestki«: v tovarnah in delavnicah priporočajo delavcem, »naj z desno roko delajo, a z levo varčujejo«; namesto z dragimi pasovi se ženske pašejo z belim trakom; prepovedane so izložbe novih plaščev, da ne bi razvnemale strasti za lišpom; priporoča se, nositi lesene sandale namesto usnjenega obuvala; kemiki poljedelskega ministrstva raziskujejo, če je mogoče obdelati podganje kože; vlada zahteva od tovarnarjev užigalic, da skrajšajo užigalice na 0.29 palca, češ da bo to prihranilo državni blagajni 1,000.000 jenov na leto — to se pravi, omogočilo vzdrževati vojaško odpravo na Kitajskem 1 uro in 5 minut; s trga so zginile otroške gumijaste žoge, ker je treba varčevati z gumijem; železo je težje dobiti kakor zlato; v trgovinah ni zobne paste in čokolade, stepene smetane in iker, kopalnih oblek in žvečilnega gumija, kemičnih barv in patentnih zdravil; izveski z neonsko lučjo so v mestih prepovedani, a število električnih svetilk zmanjšano; moški in ženske uporabljajo med namesto sladkorja, zmerni so pri hladilnih pijačah in goje sočivje povsod, kjer je mogoče.

.....

Japonska mora vzdrževati na celini okoli milijona vojščakov. Sestava odpravne vojske se je v dveh letih popolnoma obnovila, kajti zgube znašajo 300.000 mrtvih in 500.000 ranjenih. Res, človeška rezerva Japonske je velika. V marcu je bil sprejet nov zakon, na podlagi katerega se je začela praktično uveljavljati splošna vojaška dolžnost, ki je doslej veljala v teoriji. Vsakoletni nabor, ki je dal 125.000 novakov, je dovedel do 400.000 (praviloma daje letnih 650.000 mož, toda tretjina ni sposobna za vojaško službo). Ne da bi bila šla iz normalnega kadra 17 divizij, je Japonska odpravila v dveh letih dva milijona ljudi na celino. Po računih Vaganova (»Krasnaja zvjezda«) lahko porabi za te namene še poldrug milijon (kmetov), a potem bo treba jemati delavce iz tovarn. Seveda ne gre, opirati se na take račune. Japonska utegne bržkone vzdržati napor dalje, kakor napovedujejo statistike.

Toda brez dvoma se sile izčrepljajo, ne da bi dobile dopolnitve od znotraj ali zunaj. General Araki je govoril drzno: »Mi se bomo bojevali dvajset let ali trideset, če bo treba.« Težko doume evropski človek tak rok.

To je tem težje, ker ni v računu kitajske vojske.

Za koga dela čas na Kitajskem? Čang-kaj-šek si je usvojil kutuzovsko taktiko. Zgube Kitajcev so nazadnje mnogokrat večje od japonskih. Zato pa so tudi človeške rezerve brezprimerno večje... V dveh letih ni začel Čan-kaj-šek niti ene odločilne bitke. Zapovednik osme »revolucionarne« (prej rdeče) vojske Ču-de oznamenjuje takole to taktiko: »Napadati nasprotnika, kadar on tega ne pričakuje, in umikati se iz boja, kadar ga on hoče začeti«. Čan-kaj-šek je trpel japonski napad (Mandžurija, Džehol), dokler ni bila dežela pripravljena za odpor. Toda objavljene tajne listine dokazujejo, da je on že leta 1934. pripravljal svoje sodelavce na vojno. Ko je postavil vojsko, ne brez japonske pomoči (»zaradi borbe s komunizmom«), jo je rešil pred polomom, ko se je začela vojna z Japonci in jo je odvedel na zahodno Kitajsko. Tam se ona veča, oborožuje in spopolnjuje.

Prajne besede — poročejo — jeli mogoče govoriti o kitajski vojski?... V predstavi Evropca je to sodrga, oborožena s čimer koli in brez pojma o vojskovanju. To ni res. Kitajski vojščak je po splošni sodbi boljši od japonskega. V tem so si edini nemški general Falkenhausen, misijonarji in časnikarji. Kitajec je podjeten in iskren, čeprav je slabše oborožen kakor japonski. Revolucija in, deloma, sovjetizacija Kitaja (o kateri imajo v Evropi tudi napačne predstave), je zbudila domoljubno čustvo, dvignila kmeta. Japonski napad je izzval to, česar Kitajska sama ni mogla dobiti: narodno enotnost (po zgubi Mandžurije). Tu ne moremo razlagati, kakšen velikanski vpliv na mladino je imela organizacija »Novo življenje« na eni strani, a na drugi »komunistična propaganda«, ki je dobila v kitajskih razmerah obliko ruskega »narodništva«. Poznavalci Kitaja priznavajo, da niso verjeli očem, ko so opazili nravstveni prerod dežele. (Leta 1938. so izseljeniki samo na otokih Tihega oceana zbrali 500 milijonov dolarjev za narodno ombrambo in poslali v Čun-kin.) Dovolj je, če povemo, da je v teh letih skoraj zginila nepismenost v kitajski vasi! Na zahod, sledeč vojski, je šlo kitajsko izobraženstvo in vozilo za seboj na vozovih in mulah vseučilišča, knjižnice, šole, tovarne. V Čun-kinu je bilo ustanovljeno vojaško in duhovno središče Kitaja.

Mali zapiski

Nova centralna naprava

V Belgradu so te dni sklenili, napraviti novo ravnateljstvo za preskušnjo poljedelstva in preskrbo prebivalstva s hrano. V ta namen je bil dovoljen kredit 28 milijonov dinarjev.

»Skupna boritev«

»Novine Slovenske krajine«, ki izhajajo v Lendavi v prekmurskem narečju, pišejo dne 24. letošnjega septembra:

Podpredsednik vlade dr. Maček je v prisrčnih odnošajih z dr. Koroščom, ve sta se skupno borilec az pravice Hrvatov i Slovencov v nedeljenoj Jugoslaviji.

»Novine« naj vzamejo v roke »Hrvatski dnevnik« od 31. avgusta tega leta. Tam bodo brale stvari, ki so v popolnem nasprotju z navedenimi besedami. Kajti »Hrvatski dnevnik« prav nič ne ve o kakšni »skupni boritvi«, temveč samo obžaluje, da take »skupne boritve« ni bilo. Potem naj pa »Novine« svojo novico zaradi resnice in pravice popravijo.

Zgovorne številke

Angleški mornariški minister Winston Churchill je povedal 26. t. m. v angleški poslanski zbornici, kakšen je dosedanji uspeh pomorske vojne. Prvi teden vojne so Nemci potopili za 65 tisoč ton angleških ladij, drugi za 46.000 ton, tretji za 21.000 ton, četrti teden pa za 9.000 ton. V teh štirih tednih so pa Angleži zaplenili in uničili za 67.000 več nemške tonaže, kakor so Nemci angleške.

Gospodarska vojna

O pomenu in učinku gospodarske vojne zahodnih demokracij zoper Nemčijo piše švicarski list »National-Zeitung«:

Gospodarsko vojskovanje na morju in z njim učinek blokade sta v svojem bistvu nemi dejavnosti. Njihni nasledki zore le počasi in njihni način ni, zlasti za celinske dežele, prav nič nazoren. Tako imenovano pravljico o zahrbtnem sunku z bodalom so mogli po svetovni vojni le zato vcepiti Nemcem kot razlago, ker ni postal dejanski vzrok poraza, ravno učinek blokade kot malo nazorno dejstvo, v zavesti naroda popolnoma razločen. Nevarnost nove blokadne vojne utegne zato tudi danes komaj napraviti vtisk na nastrojenje nemškega ljudstva. Razen tega se bodo tolažili z novo zvezo z Rusijo, na surovinah bogato, četudi bodo odločevala za izkoriščanje tega vira prevozna pota in zlasti pri dobavah iz južne Rusije pomorska pot.

Reducirane fakultete

V vojni je začela Nemčija precej zmanjševati svoja vseučilišča. Zazdaj je zlasti zmanjšala število bogoslovnih fakultet. Evangeljske ostanejo odprte štiri, od katoliških pa samo dve. Zaprtih pa je 14 evangeljskih in sedem katoliških fakultet.

Kratko poročilo

Nemški poročevalski urad javlja dne 17. t. m.: Ker se je branil, da spolni svojo dolžnost kot vojščak, je bil 15. septembra ustreljen Avgust Dieckmann iz Dinslakena.

Janez Kocmur:

Brez naslova

(Nadaljevanje.)

Izjav, podobnih prvi, sem slišal nekaj tudi sam neposredno iz ust Kreka samega na raznih zborovanjih, pa tudi od njegovih ožjih sodelavcev, s katerimi sem bil deloma v dobrem razmerju. V drugo daljšo je mogoče, da sem vpletel več misilno enakih, slišanih ob raznih prilikah, kar pa na stvari nič ne spremeni. Posamezne izjave so večkrat bile predmet živahnih razprav, kaj prav za prav je Krek. Dr. Tavčar ga je imenoval anarhista, s tem pa razkril le svojo nevednost v socialnem vprašanju.

Da je Krek kedaj imenoval Aškerca v taki zvezi, se mi ne zdi neverjetno. Preoblečeni duhovniki so bili tisti čas na Slovenskem redka prikazen, malo vabljiva za tiste njihne tovariše, ki se jim je skominalo po meščanski obleki. Ljudstvo je gledalo nezaupno še na tiste, ki so se v pripravljanju na romanje v Sveto deželo poslužili dispenza, pusteč si rasti brado in brke.

Duhovnik v meščanski obleki je bil sploh nekaj nemogočega; če se je pa pojavil, so ga koj obsodili, da »babe lovi«. Podobna sodba je zadela tudi takega v bolj gosposki suknji, sploh v gizdavem kroju, razkazujočem telesne oblike. Sicer je bil pa avstrijski episkopat zelo strog in ni dopuščal niti poslancem-klerikom nastopanja v meščanski obleki. Kolar in preprosto duhovniško suknjo je nosil celo Ignac Seipel, avstrijski zvezni kancelar. Centrum v mnogoverski Nemčiji je štel za svoje člene mnogo duhovnikov, ki niso nikdar odložili kolarja.

Boj med obema vodilnima strujama na Slovenskem je začel zavzemati v drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja skoraj osebne oblike. Segal je celo pod posteljno odejo. Škof dr. Anton Bonaventura Jeglič se je čutil primoranega, izdati najstrožje odredbe glede na oblačenje in obnašanje podrejenega mu klera. Prepovedal je nošenje obleke po meščanskem kroju in vsako vidno družabljenje celo z najožjimi sorodnicami, bodisi s sestrami, tetami in drugimi, zlasti če so bile mlade. »Slovenski Narod« pa je pozival zaupnike, da naj mu sporoče sleherni »dogodek«, ki bi se dal obesiti na jambor napredne ladje. In vendar so takratne razmere, primerjajoč jih z današnjimi, bile mnogo »boljše«.

Kar zadeva dr. Kreka, dr. Žitnika in drugih, so bile škofove odredbe nepotrebne. Njim bi prej mogel očitati preslabe suknje, in da nista imela sester, ki sta skrbeli za nju, morda tudi zašpehan kolar. Nihče od njih ne bi bil nikdar oblekel meščanskega žaketa, kaj še zlato oportani ministrski frak! Dr. Krek je samo enkrat opasal pandursko sabljo, leta 1897., o prilik ivelike debate v parlamentu zaradi razpusta socialno-demokratične železničarske organizacije, pa ga je bilo vse življenje sram. Nerad se je spominjal tistega svojega nastopa, sramoval se ga je kot človek, a še bolj kot duhovnik. Nekoč je dejal na nekem shodu v Katoliškem domu: »Napadajte Kreka, duhovnika pa pustite v miru...« Spoznal je in priznal, da fizična sila ne more nadomestiti umstvenih razlogov.

Pa kam sem zašel! Godi se mi kakor piscu zapiskov iz Mrtvega doma. Saj res: Mrtvi dom! V vrtincu spominov človek ne ve, kje naj prime. Primerjajoč dobo Krekovo in njega samega z vsem, kar je sledilo, se zdi, kakor da gleda izza palisad v davno minule sanje, kar nas niso naši štiriokci v teku dobe utesnili, da smo postali že skoraj pravi katoržniki?

Preoblečena duhovnika sem poznal v mlajših letih samo dva: Antona Aškerca in Antonina Zavadila. Najprej o Aškercu. Ta je bil v mladih letih živahen in gibčen, toda resen. Po izstopu iz cerkve pa ga je začela družba prezirati, brž ko je oblekel meščansko suknjo. Najbolj so se bali občevati z njim njegovi prijatelji. Nekako zvisokega so gledali nanj celo njegovi pokrovitelji. Žarek svetlobe na ravnanje z njim meče naslednji spis na mestnem magistratu ljubljanskem, kjer ga je nastavil takratni župan Ivan Hribar za arhivarja in knjižničarja, da mu zagotovi obstanek; glasi se:*

Uradno poročilo.

Prosim gospoda župana, naj mi dodeli magistratnega slugo, ki zna dobro čitati, da mi bo pomagal knjige spravljati na stelaže; tudi mi mora pomagati pri lestvi, ki je takega sistema, da si človek lahko na najlepši način tilnik zlomi.

V Ljubljani, 10. januarja 1910.

Aškerc, l. r.

Rešenje.

Ker imajo vsi sluge drugod polne roke posla in ker po mojem mnenju za urejanje knjižnice sluge potreba ni, ne more se onostranskej želji ustreči.

10. januarja 1910.

Župan
Ivan Hribar, l. r.

Zbadljivost, ki jo dihata oba dela spisa, tako prošnja kakor njena rešitev, pa kar silita v oči. Slednja je vrh vsega še žaljivo maloteča. Treba je bilo poznati tisto temno luknjo, bolj podobno razvlečenemu špecerijskemu skladišču, kakor pisarni, pa tudi »arhiv«, ki ga je bilo treba urediti. Razen tega je bila še novo ustanovljena »vseslovenska knjijnica« in »čitalnica« z vsak dan prihajajočimi listi in drugim tiskom, ki ga je bilo katalogizirati. Mora se priznati, da je Aškerc res delal, da ni imel svoje službe zgolj za sinekuro. Rokodelski nazori o potrebah arhiva in knjižnice so ga užalili do dna duše.

Še bolj nazoren je primer Antonina Zavadila, po rodu Čeha. Omenjam ga ne toliko zaradi njega samega, kakor zavoljo njegove sodbe o Kreku in Aškercu. Z njim me je seznanil Viljem Saitz, paznik v tobačni tovarni, ogrski Švab protestant. Shajala sta se skoraj sleherni večer pri Jurčku na Rimski cesti ali pa Pri panju v Vegovi ulici, kjer so točili cenenega laha.

Saitz je bil preprost, načitan, popoln brezverec in nenavadno energičen. O tem možu bi se izplačalo izpregovoriti še posebej, kar morda še storim pozneje. Ko mu je, stoječemu na lestvi transmisija zdrobila levo roko, je zakričal: »Aauu! Moja bluza!« Ni omedlel in stokal, pri polni zavesti je tarnal le nad novo bluzo. Pozneje je pripovedoval: »Zaradi slabih varnostnih naprav sem bil vedno pripravljen na nesrečo. Vedel sem, da bi mi jo delavke privoščile, imajoč jo za božji prst. Sklenil sem, da jim ne naredim veselja, da bi stokal, če bi se mi kaj pripetilo.«

(Dalje prihodnjič.)

* Po »Odmevih«, I., str. 107.

Urednik in izdajatelj: Vitko K. Musek, Ljubljana.